Kuidas mõistet mõistliku(lt) terminiga tähistada?

Peep Nemvalts *dr. phil.*
Biokeemia Seltsis
Tartus 31.8.2017

Teaduskeele mõiste

Teaduskeel on kirjakeele allkeel, mis lõikub kõikide erialade (oskus)keelega ja võimaldab väljendada **teaduslikku tunnetust selgelt, loogiliselt** ja **ühemõtteliselt.**

(Nemvalts 2011: 139–142,
vrd Kasik 2007: 116–119)

Teaduskeel allkeelte mõistesüsteemis

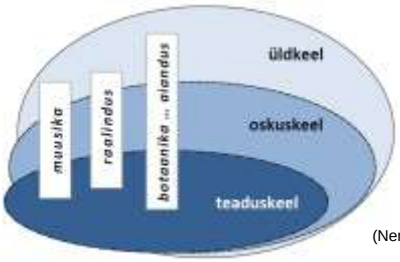

(Nemvalts 2011: 142)

Teaduskeele mõiste

- Kirjeldamaks teadustöö kulgu ja tulemust selgelt, täpselt ning lugejale ja kuulajale ladusalt jälgitavana, on ühemõttelisus nii **terminitarvituses** kui ka **tekstiloomes** hädavajalik.
- Teadus- ja üldkeel mõjutavad teineteist.

Teaduskeel ühiskonnas

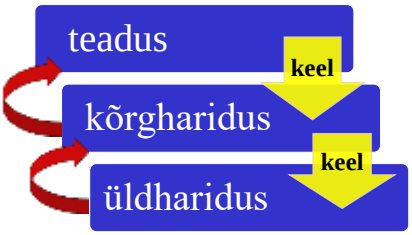

Eesti teaduskeel ja üleilmne teadus

- Kas ükskeelne teadus ja kõrgharidus?

  (ingliskeelne = rahvusvahelistunud ?!)

- Pigem mitmekeelne ja -tahuline teadusmõte Euroopas ja mujal maailmas

Eesti teaduskeel ja üleilmne teadus

- **Uno Mereste**: „Teaduskeeltena toimivate rahvuskeelte arvu suurenemisest saab objektiivse tegelikkuse tunnetus (maailmateadus) ainult rikastuda, mitte vaesestuda.“

Rahvuskeelte tähtsus teaduses. – Oskuskeel ja seaduste keeleline rüü. Tallinn: EKS, 2000 (1973), lk 30.

Eesti teaduskeel ja üleilmne teadus

„Rahvuskeeled annavad lisainformatsiooni maailmast nende oma komponentide varal, mille poolest nad erinevad loogikalisest mudelist ja teistest keeltest. Elavat keelt mingis teaduses rakendades on uurijal tema inspiratsiooni toitvate puhtkeeleliste momentide mõjul seda rohkem eeldusi leida objekti uusi külgi, mida erinevam on tema keel neist keeltest, milles sama objekti on varem uuritud.“ (Uno Mereste, *id.*)

Eesti teaduskeel ja üleilmne teadus

Doktorantide %, kel on eesti keeles kirjutades raskusi

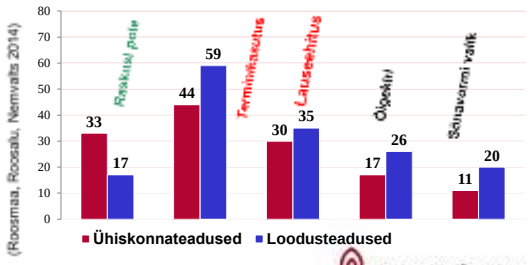

Terminoloogia mõiste

- Millist mõistet tähistab termin ***terminoloogia***?
- Kas see termin **on ühe**tähenduslik?
- Kui mitu eri tähendust sel terminil **arvatakse olevat**?
- Kui mitme mõiste tähistajana seda **on otstarbekas** tarvitada?

termin ⇔ mõiste

Terminikorrastus peaks rajanema iga termini täpsel ja süsteemselt mõistepõhisel käsitlusel.

TERMIN *sõnavara, leksika* — ~~monoseemia~~ — ‘S1 +S2… +Sn’ — MÕISTE

TERMIN *leksikoloogia* — ~~ühetähenduslikkus~~ — ‘sõna-vara-õpetus’ — MÕISTE

termin ⇔ mõiste

ET *terminoloogia*
FI *terminologia*
SV *terminologi*
EN *terminology*

neljatähenduslik termin

(Uno Mereste 1969)

	ONTOLOOGILISELT	GNOSEOOGILISELT
KITSAMAS MÕTTES	ET ‘oskussõnavara’ FI ‘termistö, oppisanasto’ SV ‘fackord (och -uttryck)’ EN ‘specialized vocabulary’	‘oskussõnaõpetus’ ‘termioppi’ ‘fackordlära’ ‘study of terms’
LAIEMAS MÕTTES	ET ‘oskuskeel, erialakeel’ FI ‘ammatti-, erikoiskieli’ SV ‘fackspråk’ EN ‘LSP’	‘oskuskeeleõpetus’ ‘oppi erikoiskielistä’ ‘fackspråklära’ ‘LSP theory’

termin ⇔ *mõiste*

ET *terminoloogia* FI *terminologia* DE *Terminologie* EN *terminology* RU *терминология*	kolmetähenduslik termin	(Tiiu Erelt 2007)
	[ONTOLOOGILISELT]	[GNOSEOOGILISELT]
KITSAMAS MÕTTES	ET ‘oskussõnavara’ FI ‘termistö’ DE ‘Fachwortschatz’ EN ‘specialized vocabulary’ RU ‘терминология’	‘oskussõnaõpetus’ ‘termioppi’ ‘Fachwortlehre’ ‘study of terms’ ‘терминоведение’
LAIEMAS MÕTTES	ET ‘oskuskeel, erialakeel’ FI ‘amm[illegible]ikoiskieli’ DE ‘Facha[illegible]che’ EN ‘LSP’ RU ‘язык науки и техники	‘oskuskeeleõpetus’ ‘oppi erikoiskielistä’ ‘Fachschprachlehre’ ‘LSP theory’ ‘терминология’

TEADUSKEELEKESKUS TALLINNA ÜLIKOOL

termin ⇔ *mõiste*

Termin *terminoloogia* tähistab eesti sõnaraamatute järgi:

kahe-tähenduslik

1. mingi eriala oskussõnavara, oskuskeele (erialakeele) terminite süsteem:
2. õpetus oskuskeelest, eriti terminitest ja neile esitatavatest nõuetest

(ÕS 1976,1999, 2006, 2013;
Võõrsõnade leksikon 2000, 6. trükk;
2012, 8., põhjalikult ümber töötatud trükk)

TEADUSKEELEKESKUS TALLINNA ÜLIKOOL

Eelistus: *ühemõtteline termin*

- „Oskuskeele tähenduses on meil ja mujal kasutatud ka sõna *terminoloogia* (ingl *terminology, sks Terminologie,* pr *terminologie,* vn *терминология).* **Paraku on *terminoloogia* mitmetähenduslik sõna.** [--]
- .. oskuskeel kasutab suurt osa kirjakeele üldsõnavara .. osa nimisõnalisest oskussõnavarast langeb küll väliselt kokku üldkeele sõnadega, kuid .. neid kasutatakse üldkeelega võrreldes **hoopis täpsemas ja kindlamas tähenduses.**“ (Kull 2000: 142)

TEADUSKEELEKESKUS TALLINNA ÜLIKOOL

Eelistus: *ühemõtteline termin*

ET *terminoloogiateadus*, EN *terminology science*, DE *Terminologielehre* etc.

tähenduslilasus ! loogikaviga !

-loogia < kr *logos* sõna, kõne, õpetus
-teadus, -õpetus; -kogu (VSL 2012)

Seega: *terminiteadus, -õpetus*
Seega: *terminivara, terministik*

TEADUSKEELEKESKUS TALLINNA ÜLIKOOL

Eelistus: *ühemõtteline termin*

Termini *terminoloogia* täpseim tähendus, mõistesisu:

‘oskussõna-, termini**õpetus** ehk termini**teadus**’

ühe-tähenduslik!

Peep Nemvalts. **Terminiteadusest eesti teaduskeeleni.** – Eesti teaduskeel ja terminikorrastus. Koostanud ja toimetanud Peep Nemvalts. Tallinna Ülikooli Eesti Keele ja Kultuuri Instituudi Toimetised 13, TLÜ teaduskeelekeskuse köide 1. Tallinn. 2011, 136–171.

TEADUSKEELEKESKUS TALLINNA ÜLIKOOL

Eelistus: *ühemõtteline termin*

- „Selle rahvusvahelise **terminoloogia**standardi peaeesmärk on anda **terminoloogia**alaste mõistete süstemaatiline kirjeldus ning selgitada terminite kasutamist selles valdkonnas.“
- „See rahvusvaheline standard kehtestab **terminoloogiatöö teooria** ja praktika tarbeks põhisõnavara.“

(EVS-ISO 1087-1:2002)

pro: .. **terminoloogia** mõistete süsteemne kirjeldus ..
.. **terminitöö** teooria ja praktika põhisõnavara.

TEADUSKEELEKESKUS TALLINNA ÜLIKOOL

Eelistus: *ühemõtteline termin*

3.6.4

terminikorrastus ***terminology planning***

oskuskeelekorraldus

„tegevused mingi **valdkonna** (3.1.2) **termino-loogia** (3.5.1) arendamiseks, täiustamiseks, kasutuselevõtuks ja levitamiseks“

(EVS-ISO 1087-1:2002)

pro: .. mingi **valdkonna** (3.1.2) **terminivara** (3.5.1) arendamiseks, täiustamiseks, kasutuselevõtuks ja levitamiseks

Eelistus: *ühemõtteline termin*

„MÄRKUS 1. Terminikorrastus hõlmab kõiki **terminoloogiatöö** (3.6.1) aspekte ning üks ta eesmärke on saavutada sõnavara reguleerimine tesauruste, terministandardite ja muude normivate dokumentidega.“ ***terminology work***

„MÄRKUS 2. Eesti keeles nimetatakse neid tegevusi **laiemas tähenduses** *oskuskeele-korralduseks*.“

(EVS-ISO 1087-1:2002)

Eelistus: *ühemõtteline termin*

„MÄRKUS 1. Terminikorrastus hõlmab kõiki **terminoloogiatöö** (3.6.1) aspekte ning üks ta eesmärke on saavutada sõnavara reguleerimine tesauruste, **termini**standardite ja muude normivate dokumentidega.“ ***terminology standards***

(EVS-ISO 1087-1:2002)

pro: .. kõiki **terminitöö** (3.6.1) aspekte ning üks ta eesmärke on saavutada **ühtlustatud** oskussõnavara tesauruste, **termini**standardite ..

Eelistus: *ühemõtteline termin*

3.6.1

„terminoloogiatöö ***terminology work***

mõistete (3.2.1) ja nende **tähiste** (3.4.1) süstemaatilise kogumise, kirjeldamise, töötluse ja esitusega seotud töö“

(EVS-ISO 1087-1:2002)

pro: **3.6.1**

terminitöö

vt Peep Nemvalts. Mõistestik korda, terminivara otstarbekaks. Sirp 10.03.2017

Eelistus: *ühemõtteline termin*

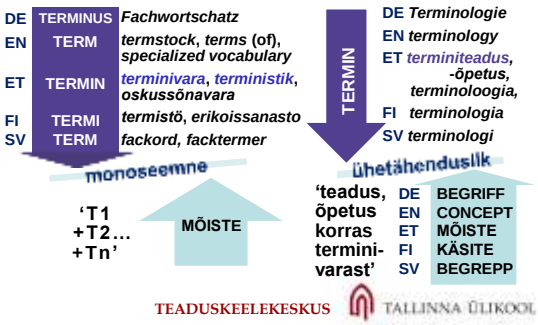

Eelistus: *ühemõtteline termin*

- ***terminoloogia****sõnastik*
  - oskussõnaõpetuse ehk terminiteaduse sõnastik
- ***termini****sõnastik*
  - mingi valdkonna (eelistatavalt **süsteemne mõistepõhine**) oskussõnastik

termin ⇔ mõiste

Terminikorrastus peaks rajanema iga termini täpsel ja süsteemselt mõistepõhisel käsitlusel.

MEEL, MÕISTUS
REFERENTS
MÕISTE

tähendus

viide

KEEL
SÜMBOL
SÕNA, KEELEND

MAAILM
REFERENT
OLEM (ENTITEET, OBJEKT)

termin ⇔ mõiste

[KOGUM PUID, VÄHIM PINDALA, KÕRGUS, TIHEDUS ..]

tähendus

viide

mets
forest
Wald
skog

termin ⇔ mõiste

TÄHISTATAV

OSKUS**MÕISTE**

tähendus

viide

TÄHISTAJA

TERMIN ehk
OSKUSSÕNA

ERIALANE **OLEM**

termin ⇔ mõiste

(OSKUS-)
MÕISTE:

„**Metsaks** nimetatakse sellist puude kogumit, mille pindala, kõrgus ja täius on niisugused, et võivad mõjutada ja muuta keskkonnaolusid.“

tähendus

viide

TERMIN ehk
OSKUSSÕNA:
mets

termin ⇔ mõiste

- **mõiste** **[KOGUM PUID, VÄHIM PINDALA, KÕRGUS, TIHEDUS ..]**
  – teadmusüksus, mille moodustab ühene tunnuste kombinatsioon (p 3.2.1)
- **termin** ehk **oskussõna**
  – mingi valdkonna **üldmõiste** sõnaline tähis (p 3.4.3)

Terminoloogiastandard EVS-ISO 1087-1:2002

mõiste ⇒ mõistestik

- **ainikmõiste** – mõiste, mis vastab ainult ühele objektile (3.2.2)
- **üldmõiste** – mõiste, mis vastab kahele või enamale objektile, mis moodustavad ühiste omaduste tõttu mingi rühma (3.2.3)

Terminoloogiastandard EVS-ISO 1087-1:2002

mõiste › mõistestik

- oluline on lähtuda **mõistesüstemaatikast**
- **mõisteväli** – temaatiliselt seotud mõistete struktureerimata hulk (3.2.10)
- **mõistesüsteem** – mõistete hulk, mis on struktureeritud vastavalt mõistete suhetele (3.2.11)

Terminoloogiastandard EVS-ISO 1087-1:2002

mõistestik ja terminivara

- **ülemmõiste –** mõiste, mis on **soo**mõiste või **terviku**mõiste (3.2.13)

Vrd **hüperonüüm** või **holonüüm**

- **alammõiste** – mõiste, mis on **liigi**mõiste või **osa**mõiste (3.2.14)

Vrd **hüponüüm** või **meronüüm**

Terminoloogiastandard EVS-ISO 1087-1:2002

mõistestik ja terminivara

- **soo-liigisuhe** – kahe mõiste suhe, milles ühe mõiste sisu sisaldab teise mõiste sisu ja vähemalt üht lisa-eristustunnust (3.2.21)

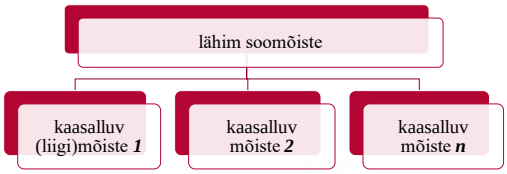

mõistestik ja terminivara

- **soo-liigisuhe** – kahe mõiste suhe, milles ühe mõiste sisu sisaldab teise mõiste sisu ja vähemalt üht lisa-eristustunnust (3.2.21)

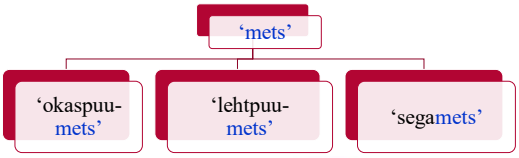

mõistestik ja terminivara

- **soo-liigisuhe** – kahe mõiste suhe, milles ühe mõiste sisu sisaldab teise mõiste sisu ja vähemalt üht lisa-eristustunnust (3.2.21)

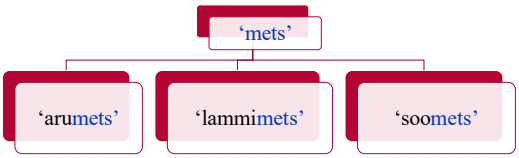

mõistestik ja terminivara

- **soo-liigisuhe** – kahe mõiste suhe, milles ühe mõiste sisu sisaldab teise mõiste sisu ja vähemalt üht lisa-eristustunnust (3.2.21)

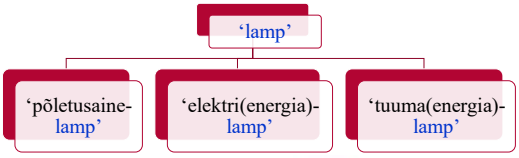

mõistestik ja terminivara

soo-liigisuhe

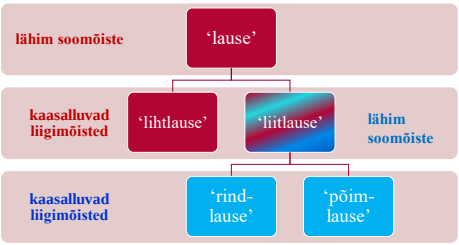

mõistestik ja terminivara

- **osa-terviku suhe** – kahe mõiste suhe, milles üks mõistetest moodustab terviku, teine aga selle terviku mingi osa (3.2.22)

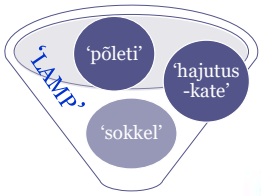

mõistestik ja terminivara

osa-terviku suhe

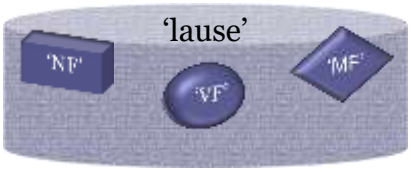

mõistestik ja terminivara

- **Mõiste maht** (ehk ekstensioon) – kõigi mõistele vastavate objektide hulk (3.2.8)
- **Mõiste sisu** (ehk intensioon) – mõistet moodustavate tunnuste hulk (3.2.9)
- **Mõiste tunnus** – objekti või objektihulga mingi omaduse abstraktsioon (3.2.4)
- **Objekt** – miski tajutav või kujuteldav (3.1.1)

Terminoloogiastandard EVS-ISO 1087-1:2002

mõistestik ja terminivara

Terminiga tähistatavat oskusmõistet saab **defineerida** ehk **määratleda** mõistesüsteemi osana.

- **sisu**definitsioon ehk -määratlus
- **mahu**definitsioon ehk -määratlus

mõistestik ja terminivara

Sisudefinitsioon

„**Mets**aks nimetatakse sellist puude kogumit, mille pindala, kõrgus ja täius on niisugused, et võivad mõjutada ja muuta keskkonnaolusid.“ (EE)

„maastiku osa ja taimekooslus, mis on kujunenud puude koos kasvades“ (EKSS)

„Mets on puittaimedega kooslus, mille pindala on suurem kui 0,5 ha, puude kõrgus ületab 5 m ja võrade pindala üle 10% kogu alast.“ (Vikipeedia)

mõistestik ja terminivara

- **Sisudefinitsioon** lähtub teadaolevast lähimast soomõistest ning esitab kõik olulised tunnused, millega kõnesolev mõiste eristub naabermõistetest.

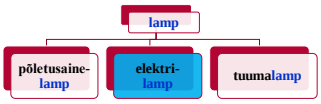

Elektrilamp on lamp, mis muundab elektrienergiat optilise kiirguse energiaks.

mõistestik ja terminivara

- **Mahudefinitsioon** loetleb kõik need alluvad mõisted, mis mõistesüsteemis seisavad samal liigitusastmel.

Halogeen on fluor, kloor, broom, jood või astaat.

Tiiu Erelt. Terminiõpetus. Tartu: Tartu Ülikool 2007, lk 52-53

mõistestik ja terminivara

Terminit on vaja **põhjendada**
(vrd: mõistet **defineerida** e **määratleda**),
kui

- võetakse töös kasutusele uus termin;
- teadusavastus tingib mõistesisu muutust;
- termin on haruldane (pole üldlevinud);
- termin pole ühele mõistele kinnistunud (sedasama terminit on kasutatud eri töödes erisuguste mõistete tähistamiseks);
- üht ja sama mõistet tähistab eri autorite käsitluses (vahel ka ühe autori eri töödes) erisugune termin.

mõistestik ja terminivara

„Keeles, mille terminoloogia luuakse hiljem, on alati reaalseid võimalusi kujundada **parem terminite süsteem** kui varem kujunenud terminitega keeles. Seda soodustab hulk asjaolusid. Tähtsaimad neist on võimalus tugineda teistes keeltes juba olemasolevatele terminitele ning teadlikult vältida kõiki vastuolusid ja ebakohti, mida nende keelte oskussõnavara kriitilisel uurimisel võib avastada. Viimase võimaluse arvestamist nimetame teiste keelte terminoloogia puuduste vältimise, nendest keeltest paremini tegemise, nende ületamise põhimõtteks ehk lühemalt lihtsalt **ületuspõhimõtteks**."

Uno Mereste. Oskuskeele üldprobleeme kaug- ja lähivaates. – Oskuskeel ja seaduste keeleline rüü. Tallinn: EKS, 2000 (**1969**), lk 77.

mõistestik ja terminivara

„**Ületuspõhimõtte** järgimine tugineb seevastu just nende väljenduslike erivõimaluste kasutamisele, mida on mõnede erilaadsete mõistenüansside **eriti täpseks** väljendamiseks igas arenenud keeles, sellal kui igas sellises keeles on ka **vähemalt rahuldavaid** võimalusi mis tahes teises keeles eristatavate mõistenüansside edasiandmiseks."

Uno Mereste. Oskuskeele üldprobleeme kaug- ja lähivaates. – Oskuskeel ja seaduste keeleline rüü. Tallinn: EKS, 2000 (**1969**), lk 78.

mõistestik ja terminivara

- **terminikorrastus**
  vahekord eriala mõistestikuga
- **terminivara ühtlustamine**
  käibelolevate terminite kriitiline hindamine, kooskõlastamine
- **terminivara standardimine**
  terminisõnastik, -standard

mõistestik ja terminivara

Terminikorrastus peaks rajanema iga termini täpsel ja süsteemselt mõistepõhisel käsitlusel.

HEA TERMIN ehk **oskussõna**

on otstarbekas:

- ühetähenduslik – selge, täpne
- süsteemne
- ökonoomne
- sõnamoodustuseks sobiv

korrastatud mõistestik

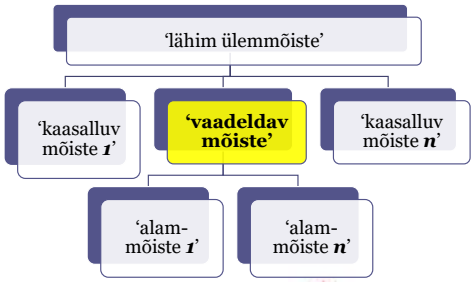

terminivara korrastatus

Terminiloome ja -korrastuse võimalusi:

- **sobiv tüvi** → tuletuspesa süsteemsus
- **tuletusliite tähendus** → tuletisena (motiveeritud) terminid
- **nimetavaline** ja **omastavaline liitmine** → liitsõnana erineva tähendusega terminid kindlas süsteemis
- **ületuspõhimõtet järjekindlalt rakendada**

terminivara korrastatus

- **tuletusliite tähendus**

-ja tuletusalus verb tuletis tähistab	***-ur*** tuletusalus verb tuletis tähistab
tegijat *korrastaja*	**tegijat** *õppur, kuulipildur*
elukutset *õpetaja*	**elukutset** *kaevur*
vahendit *avaja, kuulipilduja*	**vahendit** *lõikur, sulgur*

laadur ?

terminivara korrastatus

vahendit tähistavaid liiteid

-us	*küt/us, takist/us*	
-i	*lahust/i, lülit/i,* ***nõrgend/i***	*vähitekiti*
-r	*kõla/r, luge/r*	
-e	*kaits/e, köid/e, määr/e*	
-el	*joot/el, keet/el*	
-ts	*jala/ts, kaabi/ts, kruvi/ts*	? *vähitekits*
-k	*lennu/k, näidi/k, sõidu/k*	

termin ⇔ mõiste

Terminikorrastus peaks rajanema iga termini täpsel ja süsteemselt mõistepõhisel käsitlusel.

„**laik** (ingl. *Plaque*). Mikroobikultuuri kasvuplaadi hägusel kasvutsoonil (gasoonil) ilmnev läbipaistev laik, kus bakterid on viiruste poolt hävitatud."

„**laikhübridatsioonitehnoloogia** (ingl. *dot blot hybridization array*). Märgistatud DNA- või RNA-proovi hübriidimine membraanil spetsiifilise mustrina (laikudena), mis näitab ülekantud ja fikseeritud eri DNA-järjestuste olemasolu. Saadud multipleksmuster iseloomustab hübriidimise tulemusi."

(Heinaru 2012: 1026)

termin ⇔ mõiste

Terminikorrastus peaks rajanema iga termini täpsel ja süsteemselt mõistepõhisel käsitlusel.

„Geenide trasnskripte saab **DNA-mikrokiipide** (ingl. *DNA-microchips*) kasutamisel uurida **DNA-mikrokiiptehnikaga** (ingl. *DNA-microarray*) **multipleks-** e. **laikhübriidimis-tehnoloogia meetodil** (ingl. *dot blot hybridization array*). Märgistatud DNA- või RNA-proovi hübriidimine membraanil spetsiifilise mustrina (laikudena), mis näitab ülekantud ja fikseeritud eri DNA-järjestuste olemasolu. Saadud multipleksmuster iseloomustab hübriidimise tulemusi.“

(Heinaru 2012: 343)

termin ⇔ mõiste

Terminikorrastus peaks rajanema iga termini täpsel ja süsteemselt mõistepõhisel käsitlusel.

laik – blot või *plaque*?

BKS = Biokeemia sõnastik

plaque – laik (Heinaru 2012) või *naast* (BKS)?

hybridization – hübriidimine või *hübridatsioon* (Heinaru 2012)?
„Geenekspressiooni mikrokiipide täpplaikude laik*hübridatsioon*analüüs“ (Heinaru 2012: 343)

blotting – laigutus või *blottimine* (BKS)?

termin ⇔ mõiste

Terminikorrastus peaks rajanema iga termini täpsel ja süsteemselt mõistepõhisel käsitlusel.

array – tehnika või *tehnoloogia* või *meetod* (Heinaru 2012) või *rivi, rida* (BKS)?

cascade – jada või *kaskaad* (BKS)?

järjestus – alignment või *sequence* või *frame* või *box* (BKS)?

järjestus –sequence või *order* (Heinaru 2012)?

„järjestatud tetraad (ingl. *Ordered tetrade*). Spoorid, mis moodustuvad seente meioosis ning mis jäävad askuses sellisesse järjekorda, kuidas kromosoomid meioosis lahknesid (segregeerusid).“
(Heinaru 2012: 1011)

termin ⇔ mõiste

Terminikorrastus peaks rajanema iga termini täpsel ja süsteemselt mõistepõhisel käsitlusel.

„järjestatud tetraad (ingl. *Ordered tetrade*). Spoorid, mis moodustuvad seente meioosis ning mis jäävad askuses sellisesse järjekorda, kuidas kromosoomid meioosis lahknesid (segregeerusid).“
(Heinaru 2012: 1011)

ordered – järjestatud või *järjestunud* ?

lahknema või *eralduma?*

„mittejärjestatud tetraad (ingl. *Unordered tetrade*). Meioosi neli lõpp-produkti, mis ei ole askospooris järjestatud lähtuvalt nende moodustumisest meioosi kahel järjestikusel jagunemisel.“
(Heinaru 2012: 1036)

termin ⇔ mõiste

Terminikorrastus peaks rajanema iga termini täpsel ja süsteemselt mõistepõhisel käsitlusel.

PIGEM:
järjestunud nelik (ingl. *ordered tetrade*). Spoorid, mis moodustuvad seente meioosis, säilitades kromosoomide eraldumise järjestuse.

segregatsioon (ld *segregatio* < *segregare* eraldama)
BIOL meioosis toimuv tütargeenide eraldumine eri sugurakkudesse ja edaspidi eri järglastesse
(VSL 2012)

termin ⇔ mõiste

Terminikorrastus peaks rajanema iga termini täpsel ja süsteemselt mõistepõhisel käsitlusel.

PIGEM:
järjestumata nelik (ingl. *unordered tetrade*). Meioosi neli lõppsaadust, mis (askospooris) ei järjestu topeltjagunemise järgi.

meioos (< kr *meiōsis* vähendus)
1. BIOL suguliselt sigivate organismide rakkude jagunemise viise, küpsevate sugurakkude kahekordne jagunemine, kusjuures tuumade kromosoomide arv väheneb poole võrra
(VSL 2012)

termin ⇔ mõiste

Terminikorrastus peaks rajanema iga termini täpsel ja süsteemselt mõistepõhisel käsitlusel.

***eba-* või *mitte-* ?**

mitteautonoomne üksus (ingl. *Nonautonomous unit*). Bioloogiline üksus, mis pole võimeline funktsioneerima iseseisvalt. Üksuse funktsioneerimiseks on vajalik abiüksuse e. helperi kaastoime.

iseseisvuseta üksus

mittemääratud lugemisraam (ingl. *Unassigned reading frame*). Tundmatu funktsiooniga oletatav geen, mille funktsioon on üksnes arvatav.

määramatu, ebamäärane

termin ⇔ mõiste

Terminikorrastus peaks rajanema iga termini täpsel ja süsteemselt mõistepõhisel käsitlusel.

inglise *non-, un-*	eesti *-(ma)ta, -tu*
unordered	*järjestumata*
non-competitive inhibition	*mittekonkureeriv* > *konkurentsitu aeglustus*
uncompetitive inhibition	*ebakonkurentne* > *konkurentsita aeglustus, kompleksipidurdus*
non-helical structure	*mittehelikaalne* > *spiraalita, keermeta*
non-specific binding	*kõrvalsidumine*

termin ⇔ mõiste

Terminikorrastus peaks rajanema iga termini täpsel ja süsteemselt mõistepõhisel käsitlusel.

Liitsõna terminina: nimetavas või omastavas täiendosa?

nimetav	omastav
raalõpe	*raaliõpe*
külmkuivatus	*külmamurd, külmasöövitus*
	molekulikuvamine
prootonlõks	*prootonilõks*
teetanusmürk	*teetanusemürk*

termin ⇔ mõiste

Terminikorrastus peaks rajanema iga termini täpsel ja süsteemselt mõistepõhisel käsitlusel.

„adhesioon (ingl. *Cell adhesion*). Rakkude seostumine pinnaretseptorite kaudu teiste rakkude või maatriksiga.“ (Heinaru 2012: 965)

adhesion – *kleepumine* või *adhesioon* (BKS)?

„aglutinatsioon (ingl. *Agglutination*). Rakuantigeeni ühinemisel (kokkuliimumine e. -kleepumine) antikehaga tekib reaktsioonikeskkonnas sade.“ (Heinaru 2012: 965)

termin ⇔ mõiste

Terminikorrastus peaks rajanema iga termini täpsel ja süsteemselt mõistepõhisel käsitlusel.

„allosteeriline üleminek (transitsioon) (ingl. *Allosteric transition*). Väikeste molekulide pöörduv interaktsioon valgumolekuliga, mille tulemusel valgu kuju muutub, mis omakorda vähendab vastava valgu interaktsioonivõimet kolmanda molekuliga.“ (Heinaru 2012: 968)

allosteric – *kaudne, allosteeriline* või *allosteerne* (BKS)?

allo- (< kr *allos*) • teine, muu (VSL 2012)

termin ⇔ mõiste slaid

Terminikorrastus peaks rajanema iga termini täpsel ja süsteemselt mõistepõhisel käsitlusel.

TERMIN

ET *diapositiiv, slaid*
EN *slide, dia*
DE *Dia(positiv)*
FI *diakuva, diapositiivi*

„Slaidid skaneeritakse ja kirjutatakse CD plaadile.“

Abo (2010: 92)

mitmetähenduslik

A: ‘diapositiiv, läbipaistva alusega foto (filmil või fotoplaadil)’

MÕISTE

B: ‘Projektoriga näitamiseks määratud (raamitud) diapositiivi nimetatakse *slaidiks*.’ (VE 2006)

termin ⇔ mõiste *kuva*

Terminikorrastus peaks rajanema iga termini täpsel ja süsteemselt mõistepõhisel käsitlusel.

TERMIN

ET *kuva*, EN *display* (1), DE *Bild*, *Anzeigebild*, FI *näyttö(kuva)*

~~ühetähenduslikkus~~

MÕISTE

'andmete nähtav esitus ekraanil vm kuvapinnal'

(Abo 2010: 33)

termin ⇔ mõiste *kuvastik*

Terminikorrastus peaks rajanema iga termini täpsel ja süsteemselt mõistepõhisel käsitlusel.

TERMIN *kuvastik*

~~ühetähenduslik~~

MÕISTE

'K1 + K2 + .. Kn = terviklik hulk seotud kuvasid'

Nt *selle ettekande, loengu* ***kuvastik***

Kuidas edasi?

- Edendagem koostööd iga eriala **mõiste**tundjate ja **keele**tundjate vahel.
- Lähtugem **terminivara** korrastades **mõistestikust**.
- Harjutagem eriala- ja keeleteadmiste **koosmõju** kõrghariduses ja teaduses

Mõtleme veel

eesti teaduskeeles(t) …

Viljakat arutelu!

KIRJANDUS (1)

Abo, Lembit 2010. Elektroonika ja infotehnika leksikon. Inglise-saksa-soome-eesti. Tallinn.

Erelt, Tiiu 2007. Terminiõpetus. Tartu: Tartu Ülikool.

EVS-ISO 1087-1:2002 = Eesti standard EVS-ISO 1087-1:2002. Terminoloogiatöö. Sõnastik. Osa 1: Teooria ja rakendus. Terminology work – Vocabulary – Part 1: Theory and application.

Heinatu, Andres 2012. Geneetika. Õpik kõrgkoolile. Toimetanud Sulev Kuuse, Rein Sikut ja Mart Viikmaa.

Kasik, Reet 2007. Sissejuhatus tekstiõpetusse. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kasik, Reet 2015. Sõnamoodustus. Eesti keele varamu I. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kull, Rein 2000. Oskuskeel ja üldkeel: erisused ja samasused. – Kirjakeel, oskuskeel ja üldkeel. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

KIRJANDUS (2)

Mereste, Uno [1969] 2000. Oskuskeele üldprobleeme kaug- ja lähi-vaates. – Oskuskeel ja seaduste keeleline rüü. Artikleid ja lühi-uurimusi. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Mereste, Uno [1973] 2000. Rahvuskeelte tähtsus teaduses . – Oskuskeel ja seaduste keeleline rüü. Artikleid ja lühi-uurimusi. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Nemvalts, Peep 2007. Õigus mõista õigusakte. – Õiguskeel, nr 1.

Nemvalts, Peep 2010. Täppiskeeles teadusest. Kuvastik teadus-meedia konverentsil „Teadusrikkuse levialas". Tallinn 29.10.2010

Nemvalts, Peep 2011. Terminiteadusest eesti teaduskeeleni. – Eesti teaduskeel ja terminikorrastus. Koostanud ja toimetanud Peep Nemvalts. Tallinna Ülikooli Eesti Keele ja Kultuuri Instituudi Toimetised 13, TLÜ teaduskeelekeskuse köide 1. Tallinn, lk 136–171.

KIRJANDUS (3)

Nemvalts, Peep 2017. Mõistestik korda, terminivara otstarbekaks. – Sirp 10.03.2017. http://www.sirp.ee/s1-artiklid/varamu/moistestik-korda-terminivara-otstarbekaks/

VE 2006 = Väike entsüklopeedia. Peatoimetaja Rein Aro. Tallinn: Eesti entsüklopeediakirjastus.

VSL 2012 = Eduard Vääri, Richard Kleis, Johannes Silvet, Tiina Paet ja Tuuli Rehemaa. Võõrsõnade leksikon. 8., põhjalikult ümber töötatud trükk. Peatoimetaja Tiina Paet. Tallinn: Eesti Keele Instituut, Kirjastus Valgus.